

La revolució vitivinícola del Priorat: l'exemple de Porrera

The Priorat wine revolution: the example of Porrera

Esteve Abelló¹ i Jordi Planas²

Resum

Després de gairebé cent anys de decadència, la regió vinícola del Priorat inicià a partir dels anys 1980 una autèntica revolució vitivinícola per convertir-se en una de les regions vinícoles més destacades del món. Aquest article explica aquesta evolució tot centrant l'atenció en el municipi de Porrera, que n'ha esdevingut un exemple paradigmàtic. Fou precisament en aquesta localitat on l'any 1893 es detectà per primera vegada al Priorat la plaga de la fil·loxera que va marcar l'inici de la decadència. Avui, però, és el municipi de la regió vinícola que té un major nombre de cellers i que produeix més vi.

Paraules clau: vitivinicultura, canvi tècnic, denominació d'origen, Priorat, Porrera.

Abstract

After almost a hundred years in decline, the Priorat wine-growing region launched a real wine revolution in the 1980s to become one of the most prominent wine regions in the world. This article explains this evolution, focusing on the municipality of Porrera, which has become a paradigmatic example. It was precisely in this municipality where, in 1893, the phylloxera plague was first detected in the Priorat region, which marked the beginning of the decline, and today it is the municipality in the wine-growing region that has the largest number of wineries and which produces the most wine.

Keywords: wine-growing, technical change, regional appellation, Priorat, Porrera.

1. ORCID: 0000-0003-4961-9253. Graduat en Economia. Universitat de Barcelona. Adreça electrònica: esteveabeaix@gmail.com.

2. ORCID: 0000-0002-9155-0870. Departament d'Història Econòmica, Institucions, Política i Economia Mundial de la Universitat de Barcelona. Adreça electrònica: j.planas@ub.edu.

Rebut: XII/2020. Avaluat: I/2021. Versió definitiva: II/2021.

Introducció³

La regió vitícola del Priorat va rebre la denominació d'origen qualificada l'any 2000, la segona d'Espanya després de la Rioja. Vint anys abans, la major part dels seus vins es venien a doll en altres regions vitícoles d'Espanya i de l'estranger on, al contrari del Priorat, es produïen vins deficitaris en grau alcohòlic i color. Des de la crisi de la fil·loxera, al final del segle XIX, el Priorat patia una decadència interminable, amb una pèrdua continuada de població, de les hectàrees de vinya conreades i de la producció de vi. A partir de 1990 s'inicià un procés de canvi en les tècniques agrícoles i comercials, i en pocs anys els vins del Priorat es van revalorar extraordinàriament i les vendes de vi començaren a augmentar. En molt poc temps es produí una veritable revolució vitivinícola (Bové Sans 2015) i el Priorat es convertí en una de les regions vinícoles més destacades a escala mundial i en un cas paradigmàtic a l'hora de valorar les possibilitats de creixement econòmic de les comarques rurals de Catalunya (Margalef 2001: 28; Molleví 2004).

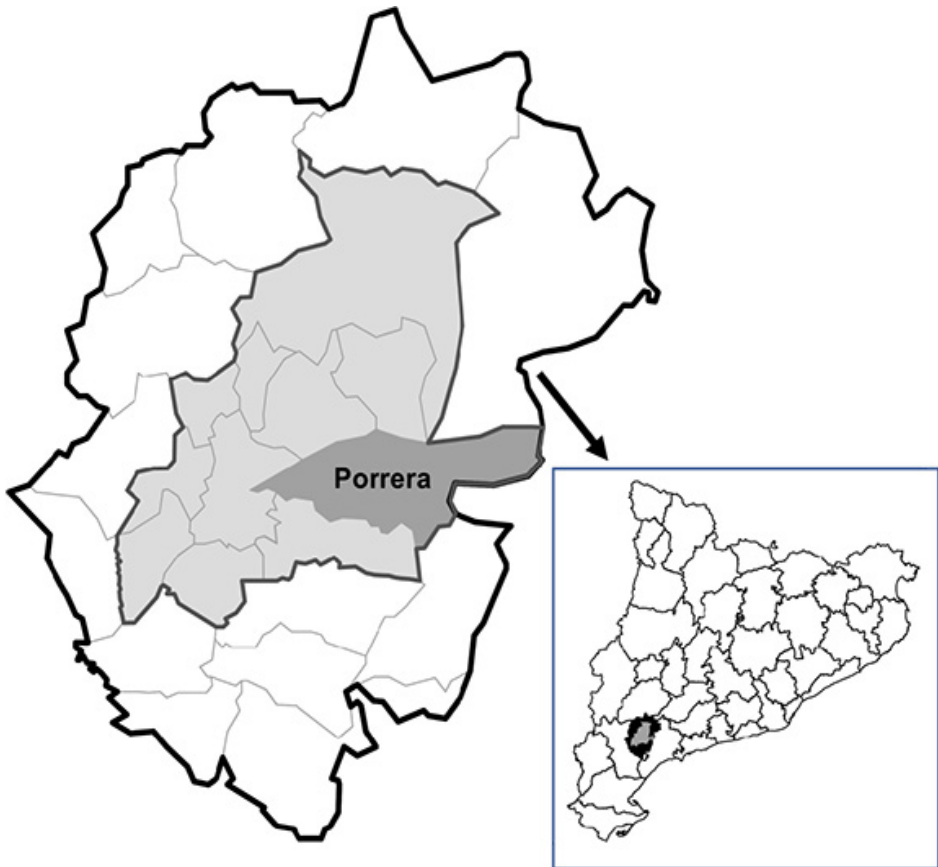
La regió vinícola del Priorat ja fou reconeguda l'any 1932 com a zona vitivinícola que calia protegir, però no va ser fins el 1954 que es va aprovar el primer reglament de la denominació d'origen (DO) Priorat i l'any 2000 es va acabar reconeixent com a denominació d'origen qualificada (DOQ), encara l'única denominació d'origen de Catalunya reconeguda amb aquestes característiques. El consell regulador de la DOQ Priorat té la seu a Torroja del Priorat. L'any 2001 es va crear la DO Montsant, amb seu a Falset, per agrupar els municipis de la comarca del Priorat que no formaven part de la DOQ Priorat, sinó de la DO Tarragona. Actualment, per tant, a la comarca del Priorat hi ha dues denominacions d'origen: la DOQ Priorat i la DO Montsant, que també inclou alguns municipis de la Ribera d'Ebre. En aquest article, però, ens referirem exclusivament a la DOQ Priorat, que té unes característiques específiques que la individualitzen.

El clima i el sòl de la zona de la DOQ Priorat han definit un paisatge on la mà de l'home és molt present: el paisatge de la DOQ Priorat és un reflex de l'esforç de moltes generacions a cultivar una terra adusta i difícil. En la introducció de la viticultura en aquesta zona va tenir un paper cabdal la cartoixa de Scala Dei, fundada al segle XII i els dominis de la qual van configurar el territori històric del Priorat, que coincideix amb l'extensió actual de la DOQ Priorat. Situada al llogaret que té el mateix nom (Escaladei), dintre del municipi de la Morera de Montsant, va tenir continuïtat fins a la desamortització de Mendizábal (1836). Les famílies que van adquirir els seus béns el 1840 van crear un celler que ha continuat actiu fins a l'actualitat.

La topografia accidentada de la zona obliga els agricultors a conrear la vinya en costers amb molt pendent (el 80% de la vinya es troba en pendents superiors al 15%), i molts cops

3. Aquest article té l'origen en el treball final del grau d'Economia de la Universitat de Barcelona elaborat per Esteve Abelló sota la direcció de Jordi Planas durant el curs 2019-2020. Les observacions dels dos avaluadors anònims de la revista *Estudis d'Història Agrària* han contribuït a millorar la versió final de l'article. Les mancances i els errors que hi puguin restar són responsabilitat exclusiva dels seus autors. El treball s'emmarca en el projecte d'investigació finançat pel Govern espanyol (RTI2018-093970-B-C33) i en el grup de recerca finançat per la Generalitat de Catalunya (SGR 2017 1466).

Mapa 1
Localització de Porrera i la DOQ Priorat en la comarca del Priorat

Font: elaboració pròpia a partir de la DOQ Priorat.

s'han de crear terrasses per poder treballar en condicions. La major part del sòl està format per la llicorella paleozoica que constitueix el principal tret característic de la DOQ Priorat. Les varietats més característiques de la zona són la carinyena (55%) i la garnatxa negra, tot i que se'n conreen moltes d'altres, tant negres com blanques, i les vinyes són velles i amb una productivitat remarcablement baixa (300-500 kg/ha) (Margalef i Tasia 1985: 169). El 90% de la producció de vi de la zona és de vi negre, que es caracteritza per tenir una graduació alcohòlica molt alta.

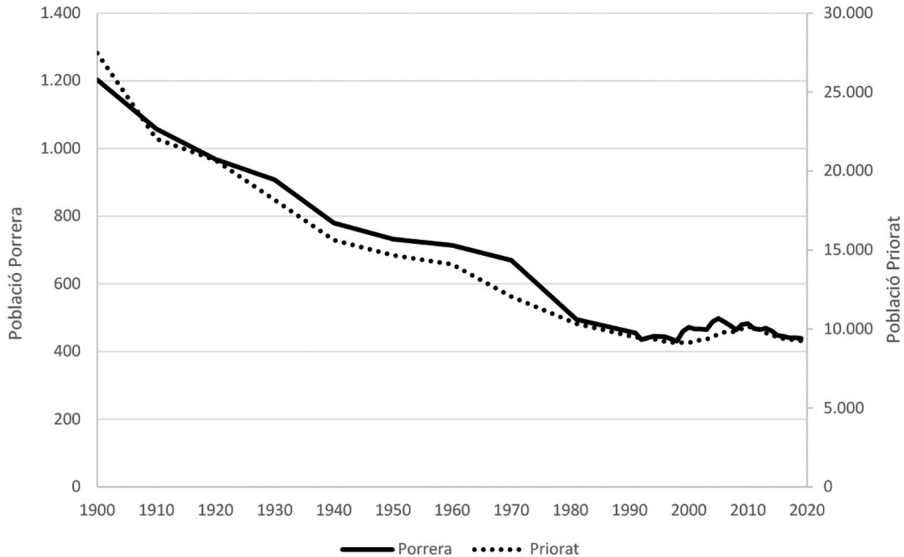
El municipi de Porrera, que és el centre d'atenció d'aquest article, forma part de l'anomenat Priorat històric, que actualment correspon a la DOQ Priorat (mapa 1). El terme municipal, de 28,54 Km² i 316 m d'altitud, s'estén per gairebé tota la vall del riu Cortiella, que

neix en el punt més alt de Porrera (lo Molló, de 915 m d'altitud) i el qual, després de travessar de llevant a ponent tot el municipi, acaba desembocant al riu Siurana. L'orografia de Porrera es caracteritza pels desnivells de les seves muntanyes i sobretot per la llicorella de la major part del sòl, que constitueix el principal tret característic de la DOQ Priorat. Tot i que en el passat gairebé tot el terme estava cobert de vinya, la quantitat de terreny conreat es va reduir arran de la plaga de la fil·loxera, a favor de boscos i terra erma. Actualment Porrera té poc més de quatre-cents habitants (439, segons les dades de l'Institut d'Estadística de Catalunya [Idescat] de 2019) i és l'únic nucli urbà del terme, tot i que fins a mitjan segle xx a cinc quilòmetres del poble hi havia un llogaret d'unes deu cases, la Garranxa, que s'habitava sobretot durant els tres mesos que dura la collita de l'avellana. Les principals activitats econòmiques del municipi són l'agricultura i l'agroindústria, sobretot els productes derivats de la vinya, tot i que també tenen força importància els cultius de l'avellana i l'ametlla. A Porrera hi ha actualment vint-i-tres cellers, la majoria dels quals es troben dintre del nucli urbà, i en el seu terme municipal el conreu de la vinya és absolutament predominant.

La fil·loxera i les seves conseqüències

Porrera va assolir el seu màxim de població l'any 1887: 1.873 habitants. Tretze anys més tard, la població s'havia reduït fins als 1.203 habitants, en un procés molt semblant al que va experimentar el conjunt de la comarca, que va passar de 27.461 habitants el 1887 a 22.635 l'any 1900. S'iniciava així una davallada que es prolongaria al llarg de tot un segle, sense aturar-se, fins als anys 1990 (gràfic 1).

Gràfic 1
Evolució de la població a Porrera
i a la comarca del Priorat, 1990-2019

Font: elaboració pròpia amb dades de l'Institut Nacional de Estadística (INE) i de l'Idescat.

Aquesta evolució va tenir com a causa la plaga de la filloxera i les crisis vinícoles que la van succeir, en un context de sobreproducció de vi dels mercats internacionals que s'allargà pràcticament un segle (Pujol 1984; Fernández i Pinilla 2014). La població de Porrera i de la major part de municipis del Priorat es dedicava de manera principalíssima a l'activitat vitivinícola, i les característiques del territori i el seu aïllament feien molt difícil l'especialització en altres tipus de conreu i abocaven la població a l'emigració. L'extensió de vinya al Priorat havia crescut molt des dels anys 1870, en què es van començar a exportar quantitats ingents de vi a França, on la filloxera havia destruït les vinyes. A Porrera, l'extensió de vinya conreada s'arribà a triplicar: passà de 1.068 ha el 1876 a 3.340 el 1884 (Heras i Mas 1994: 26-27).

Però el relleu accidentat del terreny no va constituir cap barrera per a la invasió filloxèrica. L'insecte va ser detectat per primera vegada a Porrera el 27 de juny de 1893 i es va difondre ràpidament per tota la comarca (Perpiñà Grau 1932 [1982]: 17; Iglésies 1968: 193-197). En pocs anys va destruir les vinyes i la indústria vitivinícola de tota la regió, que aleshores ja havia assolit un reconeixement internacional, com proven les quaranta-tres distincions que els vins del Priorat havien aconseguit a l'Exposició Internacional de París de 1878 (Figueras i Calvo 2003: 7).

Les vinyes es van haver de replantar amb peus americans, que no es veien afectats per l'insecte, però en molts casos es va acabar substituint la vinya per altres conreus com els

avellaners, els ametllers o les oliveres, i moltes terres foren abandonades i es convertiren en boscos. Entre els anys 1890 i 1910 la producció de vi al Priorat va caure més d'un 80%; a Porrera va passar de 30.200 hl a 8.350 hl (Perpiñà Grau 1932 [1982]: 20). La producció vinícola va créixer poc en els anys següents per un problema de demanda: les adulteracions del vi amb aigua, alcohol i altres substàncies que efectuaven molts comerciants ja abans de la fil·loxera, estimulats per l'alta demanda d'exportació, van continuar provocant el descrèdit dels vins del Priorat. S'iniciava d'aquesta manera una davallada socioeconòmica que l'any 1932, en el context de la campanya de defensa del vi amb la creació de la denominació d'origen, va descriure amb lucidesa Romà Perpiñà Grau —i ho escrivia precisament des de Porrera, on aleshores podia copsar la crisi del Priorat amb tota vivesa— i que el portava a concloure que «el Priorat ha descendit en civilització» (Perpiñà Grau 1932 [1982]: 30). Aquesta davallada, com veurem, va perdurar al llarg de tot el segle xx.

Segons Iglésies, a Porrera la superfície conreada es va reduir un 67% entre 1900 (3.568 ha) i 1963 (1.184 ha), i la vinya va disminuir encara més, de 3.340 ha (1900) a 735 ha (1963). Porrera era encara el municipi del Priorat històric amb més superfície de vinya, però aquesta representava només el 62% del terreny de conreu, mentre que al començament del segle xx ocupava el 94%. En el conjunt del Priorat històric la superfície de vinya s'havia reduït en una proporció semblant, de 9.220 ha el 1900 a 2.576 ha el 1963, i tot i que la superfície conreada s'havia reduït un 57%, la vinya ocupava menys del 60% del terreny de conreu, mentre que al començament del segle xx representava el 90% del conreu (Iglésies 1975: 14-16). Cal tenir en compte, a més, el baix rendiment mitjà de les vinyes i les dificultats per mecanitzar la producció a causa del terreny tan escarpat. El 1965 la producció a la zona de la DOQ Priorat era de 34.689 hl, aproximadament la producció del 1900, en plena crisi vinícola causada per la fil·loxera (i molt poc més del que produïa Porrera l'any 1890!); però els anys següents es va iniciar una nova davallada que va arribar al seu mínim històric l'any 1990, amb 5.000 hl (Bové Sans 2015: 557).

Com veurem, aquesta decadència s'atura a partir de la dècada de 1990, quan es posa fi a l'abandonament de les terres de cultiu i torna a créixer l'extensió de vinya, la producció de vi i fins i tot la població. Com podem observar en el gràfic 1, a Porrera la recuperació demogràfica en els primers anys del segle XXI és encara més destacada que en el conjunt de la comarca, fet que posa de manifest l'impacte que hi va tenir l'anomenada revolució vitivinícola, tal com veurem més endavant. Abans, però, ens hem d'aturar per veure el paper que va tenir el cooperativisme en la producció vitivinícola durant la llarga travessa de gairebé un segle des de la crisi vinícola de començaments del segle xx fins a la nova expansió de la dècada de 1990.

El cooperativisme i la llarga travessa del segle xx

En el segle XIX, molts viticultors venien la major part del seu raïm a corredors de vins i utilitzaven les entrades o els baixos de les cases per elaborar la quantitat justa de vi per satisfer les necessitats domèstiques. L'arribada de la fil·loxera i les crisis de sobreproducció del vi que la van seguir van posar tot el sector en crisi i molts viticultors van abandonar l'activitat.

Altres, però, van buscar una taula de salvació en les cooperatives. Amb les elaboracions en comú que es feien a les cooperatives, s'aconseguia reduir els costos de producció i s'aprofitaven les economies d'escala. A més, podien eliminar intermediaris i aconseguir una millor posició negociadora en el mercat, cosa que afavoria especialment els petits productors, que gràcies a les cooperatives podien continuar la seva activitat sense ser expulsats del sector.

Al Priorat, on predominava la petita explotació familiar, la propietat de la terra estava molt fragmentada i l'extensió mitjana de la propietat encara es va reduir més després de la fil·loxera (Perpiñà Grau 1932 [1982]: 24-25). Les condicions socials, doncs, eren especialment idònies per a la difusió del cooperativisme agrari. Entre 1913 i començaments dels anys 1930 es van crear cellers cooperatius en gairebé tots els pobles del Priorat, en algun d'ells dos de diferents. Segons el Servei Agronòmic Provincial de Tarragona, l'any 1931 hi havia cellers cooperatius a Bellmunt, Cornudella, Falset, Gratallops (2), els Guiamets, Marçà (2), el Masroig (2), Porrera i la Vilella Baixa.⁴ Aleshores, però, Porrera encara no tenia construït el celler cooperatiu. Sabem que el 1932 l'alcalde de Porrera es va interessar per l'arquitecte que havia construït el celler cooperatiu de Falset i pels estatuts que el regien,⁵ i que el 1934 encara no s'havien acabat les obres. Per tal de poder acabar-les, el president de l'entitat, Joan Pellicer, va adreçar-se al conseller d'Agricultura de la Generalitat de Catalunya per a sol·licitar un préstec de vuit mil pessetes. Li exposava que «tenim en construcció l'edifici de la nostre Entitat, que per tot lo mes de juny pròxim tindrem completament acabat. [...] Tinc que dir-vos quel Sindicat lo integren petits propietaris i parcers, de modo que tots som personas modestas i sense medis economics per poder acabar l'edifici si vosté no nos preste la seve ajuda. Nosaltres los socis, ja fa tres mesos que venim prestant lo nostre treball personal per puguer lográ los nostres desitjos sense percebre cap remuneració; los nostres ahorros també los em portat en aquesta obra i seria molt trist que després de tants sacrificis aguesim de suspendre les obres per falta de una quantitat tan petita, quand l'edifici ja casi esta á punt d'acabarse».⁶

La construcció del celler cooperatiu era el resultat d'una llarga tradició associativa i cooperativa. Encara que algunes fonts situen la creació del Sindicat Agrícola de Porrera en l'any 1932 o en el 1934 (Asens 1981: 236; Gavaldà 2012: 158), havia sorgit d'una cooperativa (La Defensa) fundada l'any 1918 i que havia participat activament en la Federació de Cooperatives Catalanes (Audi 2010: 139-140). Aquesta entitat, que funcionava principalment com a cooperativa de consum, tot i que en els seus estatuts ja preveia que «els socis puguin vendre els fruits dels seus camps a la Cooperativa» (art. 1), l'any 1932 va voler reformar els seus estatuts per «contribuir al mejor desarrollo y prosperidad de la Asociación».⁷ Tenia aleshores 28 socis, però arran del nou projecte ja s'esperaven per ingressar, un cop aprovada la reforma, 25 socis més. La nova entitat passà a utilitzar el nom de Cooperativa i Sindicat Agrícola «La Defensa Agrícola» i, amb l'ajuda dels Serveis Tècnics Agrícoles de la

4. Ignasi CASTELLVÍ, «El Priorat, VIII», *Priorat*, 1.11.1931. Abans de l'esclat de la Guerra Civil, encara se'n crearen a Cabacés, el Lloar, Torroja i la Vilella Alta (Planas, 2016).

5. *Priorat*, 17.7.1932.

6. Arxiu Nacional de Catalunya (ANC), Correspondència Celler Cooperatiu de Porrera, carta del 24.4.1934.

7. Arxiu Històric de Tarragona (AHT), Fons Associacions, exp. 796.

Generalitat, va emprendre la construcció del celler cooperatiu i començà a elaborar el vi des del 1934 amb la maquinària adquirida a l'empresa Rodés Germans, d'Alcoi.⁸

Al nou edifici de l'entitat hi havia també, a més del celler cooperatiu als baixos, dos pisos i unes golfes, amb saló de cafè i biblioteca. Aquesta havia estat creada el setembre de l'any 1933 i s'havia instal·lat a la seu de la Cooperativa, una altra manifestació del protagonisme que aquesta entitat havia assolit en la vida social i cultural de Porrera.⁹ La Cooperativa tenia, a més, l'Ajuntament al seu costat, presidit per Josep Cabré Pons fins que va ser destituït i empresonat arran dels fets d'octubre de 1934, que a Porrera van ser especialment convulsos perquè «de temps la qüestió social i política era enverinada».¹⁰ Josep Cabré, que era membre de la Unió Socialista de Catalunya (USC), des de 1935 també presidia el Sindicat Agrícola de Porrera. El màxim dirigent de la USC, Joan Comorera, era aleshores el conseller d'Economia i Agricultura de la Generalitat i l'abril de 1936 va fer propaganda del partit a Porrera en un acte a la Cooperativa.¹¹ No és estrany, doncs, que la nostra entitat fos un dels pocs cellers cooperatius que s'adheriren a la Central Vinícola Cooperativa que aleshores volia impulsar la Unió de Rabassaires (Planas 2020: 224).

El caràcter popular i esquerranós de l'entitat van fer que l'any 1939 tot l'edifici de la Cooperativa fos confiscat per les autoritats franquistes i ocupat per la Falange Española Tradicionalista y de las Juntas de Ofensiva Nacional-Sindicalista (FET y de las JONS). Tot i així, segons l'informe emès el 1943 pel delegat sindical local, Francesc Rabascall, el celler cooperatiu funcionà amb normalitat des del 1939 (Gavaldà 2012: 158).¹² El mateix Rabascall informava el 1940 que s'havien processat 404.325 kg de raïm.¹³ Tanmateix, no va ser fins al 1953 quan es retornà una part de l'edifici a la Cooperativa Agrícola de Porrera, que en el marc de la Ley de Cooperación del 1942 havia estat reconstituïda i integrada en l'Obra Sindical de Cooperación, i el 1957 se li cedí també l'altra part.¹⁴ Posteriorment el celler cooperatiu va traslladar les seves instal·lacions a un edifici de nova planta construït fora del nucli urbà. L'any 1978 tenia 150 socis (156 l'any 1965) i una capacitat productiva de 8.000 hl. Aquell any havia produït 1.100 hl de vi (75% de la producció del municipi), 2.909 l d'oli, 292.500 kg d'avellanes i 27.495 kg d'ametlles, amb uns ingressos totals de 35.997.112 ptes. (Margalef *et al.* 1981: 185-195).

8. ANC, Correspondència Celler Cooperatiu de Porrera, carta del 19.8.1934.

9. AHT, Fons Associacions, exp. 659.

10. *Priorat*, 21.10.1934. Entre la mitja dotzena de represaliats de Porrera pels fets d'octubre de 1934 hi havia Josep Cabré Pons, condemnat per rebel·lió a cinc anys de presó (López Esteve 2012: 534).

11. *Última Hora*, 13.4.1936.

12. Segons aquest informe, abans de la guerra la població de Porrera era de tendència esquerrana i a les eleccions guanyaven els republicans, però passada la guerra tots els esquerranosos significats van fugir a França, on es trobaven en el moment de redactar l'informe (Gavaldà 2012: 168).

13. Carta del 29.11.1940 (ANC, Correspondència Celler Cooperatiu de Porrera). En la verema del 1936 el celler cooperatiu va entrar 188.000 kg de raïm, que es calculava que significarien aproximadament 1.200 cargues de vi, i l'any següent s'elaboraren 890.000 kg de raïm i es produïren 5.900 cargues de vi, gairebé totes de vi negre (només 200 de blanc) (ANC, Correspondència Celler Cooperatiu de Porrera, cartes del 14.12.1936 i el 21.11.1937).

14. *Informe sobre els patrimonis confiscats a les cooperatives el 1939*, Barcelona, Departament de Treball de la Generalitat de Catalunya, 1983, p. 85.

La producció de vi havia estat més molt més alta (6.098 hl l'any 1965 i 5.200 hl l'any 1970), però des dels anys 1950 la situació econòmica de la Cooperativa Agrícola de Porrera era molt precària i per això va posar les esperances en la creació de l'Agrupació de Cooperatives Vitivinícoles del Priorat (1954). Aquesta iniciativa pretenia recuperar la Federació Agrícola de Sindicats del Priorat, que havia funcionat durant un curt període abans de la guerra (1933-1936); ara, un cop establerta la DO Priorat, s'havia de constituir com a cooperativa de segon grau i podria comercialitzar conjuntament el vi de les cooperatives. Aquesta iniciativa va fracassar, però el 1971 el Consell Regulador de la DO Priorat va proposar de crear la nova Agrupació Comarcal de Cooperatives, un projecte en el qual participarien no només la DO, sinó també la Unión Agraria Cooperativa (antiga UTECO) i les autoritats provincials. Aquest segon intent de crear una cooperativa vitivinícola de segon grau va topat amb nombroses dificultats, tant a l'hora d'establir els acords entre les cooperatives com per l'oposició dels grans comerciants. Finalment, quan el 1974 es posà a votació l'adhesió de les cooperatives, la majoria van votar-hi negativament, cosa que va decebre els representants de la Cooperativa de Porrera (Fortuño 2017).

Cap a finals dels anys 1970, a l'àrea de la DO Priorat hi havia vuit cellers cooperatius, amb una capacitat productiva total de 52.500 hl, que representaven el 94% de tota la capacitat productiva de la DO Priorat (Medina-Albaladejo 2015: 520). En general, però, la seva situació era força crítica, amb una maquinària obsoleta i unes instal·lacions infrutilitzades, perquè van ser construïdes per a uns nivells de producció més alts, i això feia que les despeses d'elaboració del vi fossin elevades. Per exemple, en la Cooperativa Agrícola de Porrera, la premsa, la trituradora, les dues bombes i dues de les tres bàscules eren dels anys 1930 (Margalef *et al.* 1981: 50 i 206).

És precisament en aquests anys 1970 quan es comença a produir un canvi en les pautes de consum del vi, amb una demanda de més qualitat a la qual els cellers cooperatius tenen problemes per adaptar-se. Quan es van crear els cellers cooperatius, un dels objectius era reduir els intermediaris i millorar la posició negociadora dels viticultors enfront dels comerciants, però ja des dels inicis les cooperatives van tenir problemes per controlar el procés de comercialització del vi (Saumell 2002). Les vendes directes al consumidor van ser molt excepcionals i la major part del vi de les cooperatives es comercialitzava a través de distribuïdors que el compraven en grans quantitats a preus baixos, a banda del que es destinava a l'autoconsum dels socis. El paper tan important de les cooperatives en la producció del vi no es va traduir en un control del procés de comercialització, que generalment va continuar en mans de majoristes i societats mercantils, sense que les cooperatives construïssin xarxes pròpies de distribució del producte (Medina-Albaladejo i Planas 2020). Els intents d'establir una cooperativa de segon grau per a la comercialització del vi de les cooperatives del Priorat tenien com a objectiu la revaloració del seu preu.

Els cellers cooperatius tampoc no es van orientar a individualitzar el seu producte i millorar-ne la qualitat. Durant gairebé tot el segle xx, la major part de la demanda era de vi de taula de mitjana i baixa qualitat (Garrido 2019). Aquesta situació va començar a canviar a partir de finals dels anys 1970, però les cooperatives van tenir dificultats per adaptar-s'hi. El nombre de cellers cooperatius disminuï de manera important: els vuit que hi havia al fi-

nal dels anys 1970 a la DO Priorat, havien quedat reduïts a la meitat el 2003 (Medina-Albaladejo 2015: 542). En alguns casos, la reducció es va produir simplement perquè la cooperativa cessà la seva activitat i va deixar d'existir. En d'altres, es va optar per vendre el raïm dels socis a un elaborador privat, sense que la cooperativa desaparegués, encara que abandonava la comercialització del vi. Aquest fou el cas de la Cooperativa de Porrera, que des del 1996 funciona a través d'una empresa privada (Cims de Porrera) que vinifica el raïm que compra als socis (ara ja només una vintena) a les mateixes instal·lacions de la cooperativa. L'empresa s'orienta cap a una elaboració de qualitat a partir de les varietats tradicionals del Priorat, com ara la carinyena, procedent de les vinyes velles dels socis de l'antiga cooperativa, i comercialitza els seus vins en un segment alt de mercat, principalment a Suïssa i Alemanya.

Una altra alternativa foren els acords entre cooperatives per fusionar-se o bé per elaborar conjuntament el vi. Aquest és el cas de Vinícola del Priorat, creada el 1991 i que agrupa les cooperatives de Gratallops, el Lloar, la Vilella Alta i la Vilella Baixa, les quals el 2007 van ajuntar-se i van constituir-se en cooperativa de primer grau. Destina el 80% de la producció a l'exportació i en l'actualitat és l'únic celler cooperatiu de la DOQ Priorat que elabora i embotella a la mateixa comarca. La Cooperativa de Poboleda, que no forma part de Vinícola del Priorat, s'ha centrat en l'elaboració de productes d'agricultura ecològica, per la qual cosa és la Unió Corporació Alimentària (l'antiga Unió de Cooperatives del Campo de la Província de Tarragona [UTECA]) qui embotella el vi (Santos 2018).

D'una manera o altra, els cellers cooperatius s'han hagut d'adaptar a les noves demandes del mercat i des del començament del segle XXI embotellen el 100% de la producció, cosa que no es repeteix en cap de les altres denominacions d'origen catalanes (Medina-Albaladejo 2015: 542). Però, a més, durant molts anys les cooperatives han constituït un suport fonamental per a l'economia de la comarca, en un context molt crític per al sector vinícola, i han ajudat els viticultors del Priorat a fer la llarga travessa des de la crisi vinícola de començaments del segle XX fins a la nova expansió del sector que arrenca en els anys 1990 amb la renovació del sector.

La renovació del sector vitivinícola

Les cooperatives van servir per retenir al Priorat una part de viticultors i perquè la producció vitivinícola continués al llarg del segle XX, però els protagonistes de la renovació del sector vitivinícola a partir del 1990 foren els petits cellers privats de caràcter familiar, tal com veurem a continuació.

Els vins del Priorat es caracteritzaven per tenir un grau molt elevat d'alcohol (més de 13°) i, tot i que els experts coincidien en les possibilitats que brindava el territori (Ciurana 1980: 140-141), ningú no feia cap pas per canviar. Cap a finals dels anys 1970 gairebé tota la producció es venia a granel i només embotellaven l'empresa De Muller, els Cellers Scala Dei i la Masia Barril de Bellmunt (Nadal Roquet-Jalmar 2002: 20-21). Es calcula que als anys 1980 només s'embotellava entre el 20% i el 30% de la producció (Margalef i Tasies 1985: 237). Fou cap a finals d'aquesta dècada quan, en aquest context de decadència de la vinya i el vi, van instal·lar-se al Priorat un grup reduït de pioners amb coneixements enolò-

gics que, convençuts de les possibilitats del vi de la zona, van començar a elaborar-lo i comercialitzar-lo amb criteris innovadors (Bové Sans 2015). Van unir esforços per plantar vinya jove que complementés la garnatxa i la carinyena característiques de la zona, van començar a utilitzar noves tècniques de vinificació i cria, donant importància al terror (vins de clos), van obtenir vins singulars i d'alta qualitat, i van embotellar-los per diferenciar-se en el mercat i aconseguir un marge comercial per ampolla molt superior.

Aquests canvis no representaven unes inversions inicials grans, en primer lloc per la desvaloració de les terres i les vinyes que s'havia produït i també per la possibilitat d'utilitzar les cooperatives encara existents com a proveïdores de productes i serveis (Margalef 2001: 29). El baix cost que tenien les empreses per entrar en el mercat del vi del Priorat i la reputació que estaven guanyant els vins van cridar l'atenció de grans productors i comercialitzadors vitivinícoles, així com de diferents inversors que volien iniciar-hi un projecte. Però les males comunicacions i les pobres infraestructures de la zona van frenar l'arribada de grans empreses i grans inversors. Això va permetre que els petits productors locals, especialment joves professionals qualificats, aprofitessin el *boom* vitivinícol (Guinjoan Cesena 2017: 135). Molts petits productors, tot i que podien vendre el raïm a altres empreses a un preu més alt, van decidir fer un pas endavant i construir els seus propis cellers. L'augment dels marges comercials unitaris donà lloc a un procés d'acumulació que es traduí en un augment de les inversions en terres, en noves plantacions i en la millora dels processos d'elaboració. Cal afegir aquí la creació de l'Escola d'Enologia Jaume Ciurana a Falset l'any 1981, amb l'objectiu de millorar la formació vitícola i enològica dels futurs tècnics dels cellers, que ha ofert cicles de grau mitjà i superior de vitivinicultura i enologia fins als nostres dies dintre de l'Institut Priorat de Falset.¹⁵

La major part dels cellers que sorgeixen a partir dels anys 1990 són principalment de caràcter familiar, amb una producció reduïda, a vegades d'uns pocs milers d'ampolles. Els baixos costos d'entrada al mercat van facilitar la creació de totes aquestes petites empreses, que en la majoria de casos no havien de fer una inversió inicial en la compra de terreny, ja que produïen a les seves pròpies vinyes. Per establir el celler sovint utilitzaven els baixos de la casa familiar, al mateix nucli urbà, i adaptaven l'espai als requeriments tecnològics tot respectant alguns elements tradicionals (Figueras-Torruella 2020). No disposaven de la facilitat de les grans empreses per comercialitzar els seus vins a un preu alt, però podien confiar a la marca Priorat l'èxit de la seva sortida comercial.

Aquest augment del preu va fer que molts viticultors deixessin de vendre el seu raïm a les cooperatives per vendre'l als elaboradors privats que s'havien anat consolidant, o bé que fessin el pas d'elaborar-lo privadament als seus propis cellers familiars. Les cooperatives van començar a perdre molt de pes en la producció: a la DO Priorat, de representar el 90% de la producció a principis del 1990, es van reduir fins a un 30% en poc més de deu anys.¹⁶ D'una banda, com ja s'ha dit, van tenir problemes per adaptar-se als canvis dels mer-

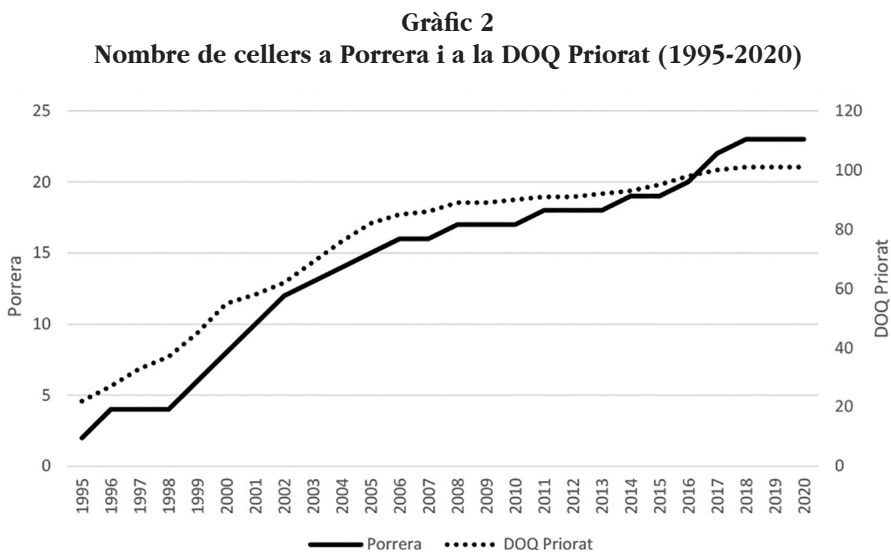
15. <https://agora.xtec.cat/iespriorat/enologia/> (consulta: 11/2/2021).

16. L'altre 70% de la producció provindria, a parts iguals, de les empreses dels grups innovadors inicials i dels novinguts a partir d'aquest impuls, d'una banda, i de les grans empreses catalanes del sector, de l'altra, amb una tendència d'aquestes últimes a augmentar (Margalef 2001: 33).

cats i per introduir-se en els segments alts, que demanaven un vi de més qualitat. Això significava fer canvis en el procés d'elaboració del vi, difícils de portar a terme per la seva descapitalització humana i financera, i també pagar un preu més alt pel raïm, que havia de tenir més qualitat i requeria més hores de treball a la vinya. D'altra banda, les cooperatives s'havien d'enfrontar amb una reducció del nombre de socis, ja sigui perquè les noves empreses inversores que arribaven a la comarca compraven el raïm a un preu més atractiu, ja sigui perquè els socis començaven a valorar la possibilitat de sortir de la cooperativa per elaborar el seu propi vi, o també perquè els arribava l'edat de jubilar-se. L'any 1980 la Cooperativa de Porrera encara tenia 136 socis i la DOQ Priorat tenia en conjunt prop d'un miler de cooperativistes (Margalef i Tasia 1985: 192). Actualment, els socis que venen el seu raïm a l'empresa Cims de Porrera són només una vintena i alguns dels cellers privats que s'han creat a Porrera en els darrers vint anys han estat iniciatives dels descendents dels antics socis de la Cooperativa, que han vist l'oportunitat d'elaborar ells mateixos el vi.

Tots aquests factors han fet augmentar molt el nombre de cellers. En el gràfic 2 podem observar que tant a Porrera com al conjunt de la DOQ Priorat el nombre de cellers ha crescut de manera continuada des de mitjan anys 1990. L'augment més important es produí entre 1995 i 2005, però després es frenà coincidint amb l'arribada de la crisi econòmica a tot el país. A Porrera la tendència és molt semblant a la DOQ Priorat, si bé registra un petit creixement superior en el conjunt del període i especialment en els darrers anys.

A mesura que el vi del Priorat començà a guanyar-se un nom en el mercat internacional, també van tornar a augmentar les hectàrees de vinya plantada, tal com es pot observar en el quadre 1. El 1989 l'extensió de vinya de la DOQ Priorat era d'unes 800 ha, de les

Font: elaboració pròpia a partir de les dades de les webs i xarxes socials dels cellers, de la DOQ Priorat i dels diferents ajuntaments.

quals només 100 ha eren a Porrera; però a partir dels anys 1990 va créixer i vint anys més tard a Porrera l'extensió de vinya s'havia multiplicat per quatre, un augment molt superior al del conjunt de la DOQ Priorat i al de la resta de la comarca, en la qual també s'intensificà el conreu de la vinya. La recuperació de la vinya es traduí en l'augment de la producció dels darrers vint anys que s'observa en el gràfic 3 per al conjunt de la DOQ Priorat, augment que assolí el punt màxim el 2016.

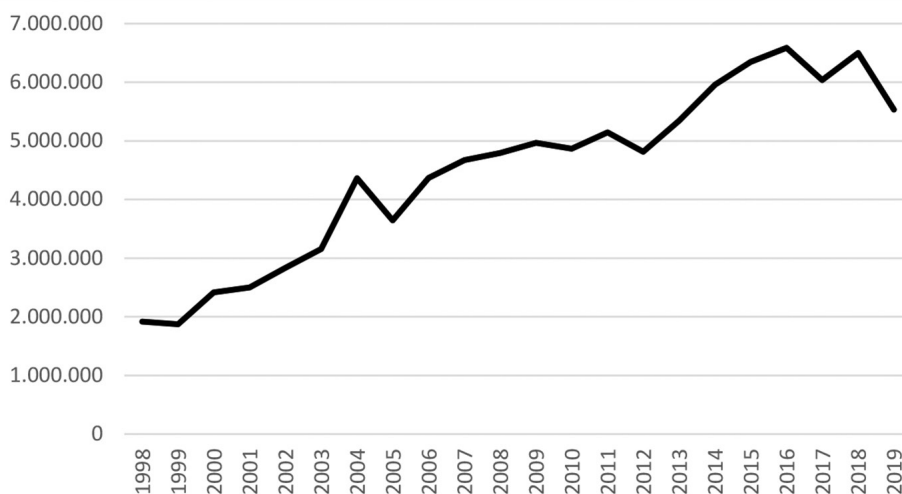
Quadre 1
Evolució del conreu de la vinya a Porrera i al Priorat, 1982-2016 (en ha)

	1982	1989	1999	2009	2016
Porrera	149	108	214	386	431
DOQ Priorat	895	803	1.002	1.650	1.961
Comarca del Priorat	3.412	2.613	2.912	3.522	3.851

Font: elaboració pròpia a partir de les dades de l'Idescat, l'Institut Català de la Vinya i el Vi (INCAVI) i la DOQ Priorat.

Es produïren, a més, canvis en les tècniques de conreu. A inicis del segle xx en una hectàrea plantada de vinya hi havia un nombre més alt de ceps que no pas avui, perquè aleshores es plantaven en costers. A partir dels anys 1990 es va començar a plantar la vinya

Gràfic 3
Evolució de la producció de raïm a la DOQ Priorat, 1998-2019 (en kg)

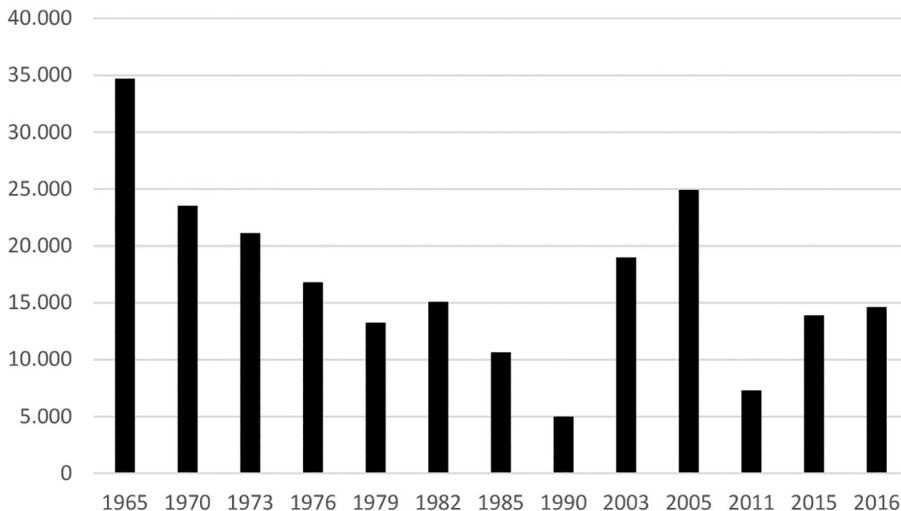

Font: elaboració pròpia amb dades de la DOQ Priorat.

de forma aterassada, més fàcil de ser treballada amb el tractor, de manera que el 2006 el 75% de les hectàrees de vinya de Porrera estaven plantades en terrasses (Alberich Terradellas 2009).

Paral·lelament, tal com es veu en el gràfic 4, la DOQ inicià un ràpid creixement de la producció vinícola, que l'any 2005 era cinc vegades la producció del 1990. Després inicià una forta davallada fins al 2011, quan tornà a augmentar fins a estabilitzar-se el 2015 en els 15.000 hl. La producció de vi no segueix la mateixa pauta que la producció de raïm, per l'objectiu dels cellers de la DOQ Priorat de produir un vi de qualitat abans que fer molta quantitat de vi.

Gràfic 4
Evolució de la producció de vi de la DOQ Priorat, 1965-2016 (en hl)

Font: elaboració pròpia a partir de Bové Sans (2015), Milan Nebot (2019) i l'INCAVI.

Al quadre 2 s'han agrupat el nombre de cellers que hi ha en l'actualitat a cada municipi de la DOQ Priorat. Porrera (23), Gratallops (21) i Poboleda (17) són els pobles que tenen més cellers, per la qual cosa es concentren en aquests tres pobles més del 50% dels cellers de la DOQ Priorat. Dels vint-i-tres cellers de Porrera, disset són empreses familiars de viticultors de la zona que ja tenien experiència en el sector i van decidir crear el seu propi celler, sovint utilitzant la planta baixa de les cases, a dintre del nucli urbà, per anar creixent a poc a poc, però sempre amb una producció molt limitada. La resta són cellers amb una empresa consolidada al darrere, és a dir, inversors de fora de la comarca amb més recursos econòmics i sovint amb la propietat d'altres cellers en diferents denominacions d'origen, fet que els permet comercialitzar més línies de mercat.

Quadre 2
Nombre de cellers de la DOQ Priorat, 2020

Localitat	Nombre de cellers
Bellmunt del Priorat	11
Gratallops	21
el Lloar	5
els Masos de Falset	2
la Morera de Montsant	6
Poboleda	17
Porrera	23
les Solanes del Molar	4
Torroja del Priorat	11
la Vilella Alta	7
la Vilella Baixa	5

Font: elaboració pròpia amb dades de la DOQ Priorat.

El quadre 3 presenta la relació dels vint-i-tres cellers que actualment hi ha en funcionament a Porrera. Com es pot veure, gairebé tots s'han creat molt recentment, a finals dels anys 1990 i a principis del segle XXI, si bé algun continua una tradició familiar centenària. Aquest és el cas del celler Cal Pla, del qual els avantpassats dels propietaris actuals ja van començar a elaborar vi al començament del segle XIX, però no fou fins al 1996 que el celler canvià cap al nou estil de vi amb les varietats autòctones del Priorat, iniciant d'aquesta manera la seva història moderna. El més antic, el celler Sangenís i Vaqué, va començar a produir vi l'any 1978, però no el va embotellar fins al 1995, és a dir, quan la revolució vitivinícola del Priorat ja estava en marxa. Tal com s'ha dit, la gran majoria van sorgir d'una iniciativa local i comercialitzen una producció molt limitada. Només uns pocs procedeixen d'una inversió forana, per la qual cosa acostumen a disposar de més recursos i treuen al mercat un major nombre de tipus de vins diferents. És el cas dels cellers Cims de Porrera (18), Vall Llach (9) i Marco Abella (8).

Tal com podem observar al quadre 4, Porrera va produir l'any 2019 més d'un milió de quilos de raïm, un 20% de la producció total (en kg) de la DOQ Priorat, i és el municipi més productiu de tots els que la formen, seguit per Bellmunt, Gratallops i Poboleda. De la producció de Porrera destaca especialment la varietat carinyena, de la qual produeix el 30% del total de la DOQ Priorat. Tan important és la varietat carinyena per al poble de Porrera que anualment se celebra el Tast de Carinyenes, un tast específic d'aquesta varietat que es du a terme durant la Festa Major de maig, coincidint amb la Fira del Vi de Falset. Aquest no és l'únic tast que se celebra anualment a Porrera: cada novembre es poden degustar els vins dels cellers del poble el dissabte de Festa Major en l'anomenat Tasta Porrera, on els cellers tenen l'oportunitat de donar-se a conèixer entre centenars d'enoturistes i d'obrir-se a nous mercats.

Quadre 3
Cellers de Porrera amb l'any de creació
i el nombre de tipus en el mercat, 2020

Celler	Any de creació	Nre. de tipus en el mercat
Sangenís i Vaqué	1978	8
Cal Pla	1996	9
Cims de Porrera	1996	18
Vall Llach	1996	9
L'Encastell	1999	4
Joan Simó	1999	4
Ardèvol i Associats	2000	3
Lo Trosset	2000	2
Marco Abella	2001	8
Clos Dominic	2002	7
Ferrer Bobet	2002	2
Domaines Magrez	2003	3
Merum Priorati	2004	3
Castellet	2005	7
Família Nin i Ortiz	2006	3
Balmaprat	2008	3
Cal Apotecari	2013*	2
Álvarez Duran	2014	7
Fills de la Llicorella	2016	2
Abelló Aixalà	2017	1
Mas d'en Perí	2017	1
Gomis	2017*	1
Giol	2018	3

Font: elaboració pròpia a partir de les webs i xarxes socials dels diferents cellers i de la DOQ Priorat.

*: data de creació aproximada segons l'anyada dels seus vins.

Quadre 4
Producció de raïm a la DOQ Priorat per varietat, 2019 (en kg)

	Garnatxa Negra	Carinyena	Cabernet Sauv.	Syrah	Merlot	Altres varietats negres	Total negres	Total blancs	Total
Bellmunt	357.059	144.185	86.363	56.364	40.884	10.700	695.555	51.367	746.922
Gratallops	308.637	131.131	63.646	80.245	46.071	2.758	632.487	49.283	681.770
el Lloar	132.913	91.218	37.783	61.936	8.008	0	331.858	5.279	337.137
la Morera de Montsant	133.912	18.317	46.281	15.724	23.604	6.690	244.529	69.858	314.387
Escaladei	132.815	12.160	27.402	40.820	11.075	9.408	233.680	33.474	267.154
Poboleda	274.391	138.290	49.906	69.307	63.025	15.541	610.460	51.615	662.075
Porrera	400.407	340.363	119.963	135.250	89.205	6.078	1.091.265	66.803	1.158.068
Torroja	134.736	93.493	42.558	44.913	12.119	13.981	341.801	11.060	352.861
la Vilella Alta	104.259	63.435	17.352	8.894	8.268	50	202.258	15.844	218.102
la Vilella Baixa	57.779	52.736	15.726	8.194	9.367	0	143.802	18.086	161.888
els Masos de Falset	83.622	15.950	20.697	31.629	27.419	2.735	182.052	10.005	192.057
les Solanes del Molar	188.412	56.239	54.479	47.286	44.772	21.269	412.457	28.197	440.654
Totals	2.308.943	1.157.516	582.155	600.562	383.817	89.210	5.122.203	410.871	5.533.074

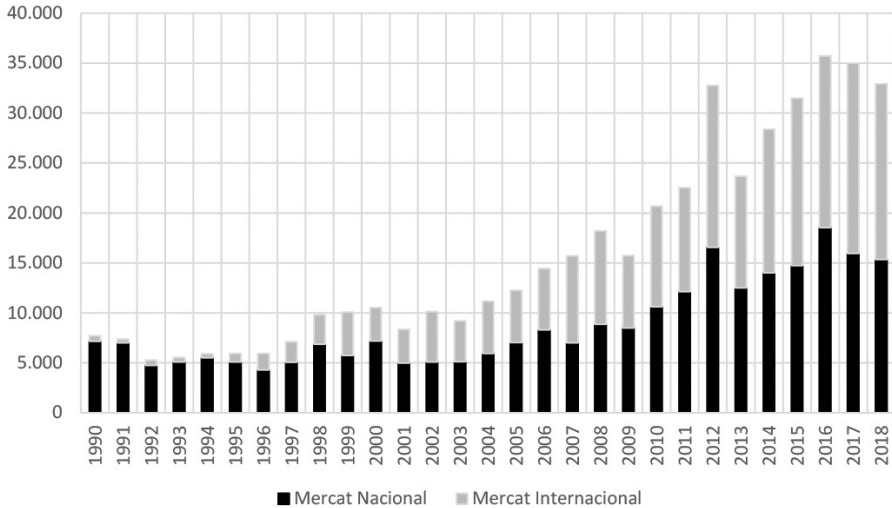
Font: DOQ Priorat, informe anual del 2019.

La comercialització del vi

Per tal d'explicar els motius que van portar a augmentar la població, la vinya cultivada, la producció de vi i el nombre de cellers que hem vist en els apartats anteriors, és important analitzar la comercialització del vi.

En l'apartat anterior hem observat que la producció de litres de vi augmenta més que considerablement des del 1990, després d'un llarg període de decadència. Però hem de tenir en compte que el total de vendes anuals de litres de vi no té una relació directa amb el volum de litres produïts al mateix any. De fet, segons dades de l'INCAVI, el vi negre representa un 95% de la producció total de vi de la DOQ Priorat, i aquest tipus de vi necessita entre dos i cinc anys de cria per tal d'assolir un bon nivell qualitatiu i una bona valoració econòmica (Bové Sans 2015: 571). Per aquest motiu, s'ha elaborat el gràfic 5, en el qual podem observar l'evolució de les vendes de vi de la DOQ Priorat en hectolitres, així com la seva distribució en els mercats nacional i internacional.

Gràfic 5
Evolució de les vendes de vi de la DOQ Priorat, 1990-2018 (en hl)

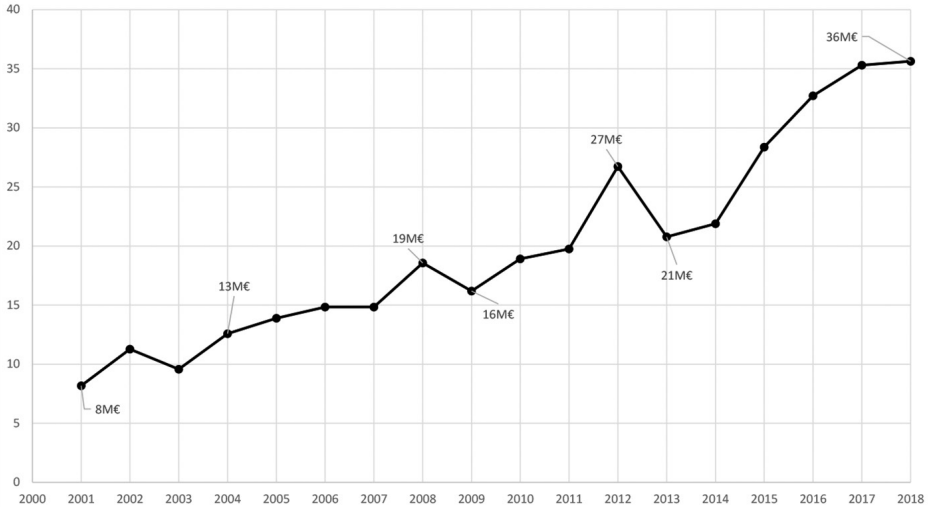

Font: elaboració pròpia amb les dades de Bové Sans (2015) i del Ministeri d'Agricultura i Pesca, Alimentació i Medi Ambient (www.mapa.gob.es; consulta: 15/5/2020).

Com es veu en el gràfic 5, durant els primers anys de la dècada del 1990 la producció de vi comercialitzada és mantingué molt constant, ja que oscil·lava entre els 5.000 i els 7.000 hl de vi venuts. A partir del 1997 s'inicia un petit període d'augment de les vendes que porta la DOQ Priorat a superar els 10.000 hl de vi venut l'any 2000, xifra que duplica els registres que s'havien obtingut al principi de la dècada. Els primers anys del segle XXI hi va haver un petit retrocés en les vendes, però a partir de 2004 s'inicià un període de creixement que va durar fins al 2012, amb l'única excepció de l'any 2009, quan es va registrar una caiguda respecte al període anterior. Aquest augment va ser tan fort que l'any 2011 ja s'havien duplicat les vendes registrades al començament del segle, i un any més tard, els litres venuts en un any eren tres vegades els venuts l'any 2000.

Malgrat que podem observar una gran davallada el 2013, s'ha de tenir en compte que les dades d'aquell any són superiors a les dels anys anteriors a 2012. Podríem justificar aquest retrocés, doncs, per la gran campanya que es va viure l'any 2012. A partir del 2013 la tendència creixent s'ha mantingut i a partir del 2015 s'han superat els 30.000 hl una altra vegada. En els dos últims anys estudiats hi ha hagut un petit retrocés respecte al màxim obtingut l'any 2016; no obstant això, les dades continuen sent molt positives i s'han mantingut per sobre dels 30.000 hl venuts en un any. Aquest augment en la venda de litres de vi ha generat un gran increment dels ingressos, tal com podem observar en el gràfic 6.

Gràfic 6
Import de les vendes de vi de la DOQ Priorat, 2000-2018
(en milions d'euros)

Font: elaboració pròpia amb les dades del Ministeri d'Agricultura i Pesca, Alimentació i Medi Ambient (www.mapa.gob.es; consulta: 15/5/2020).

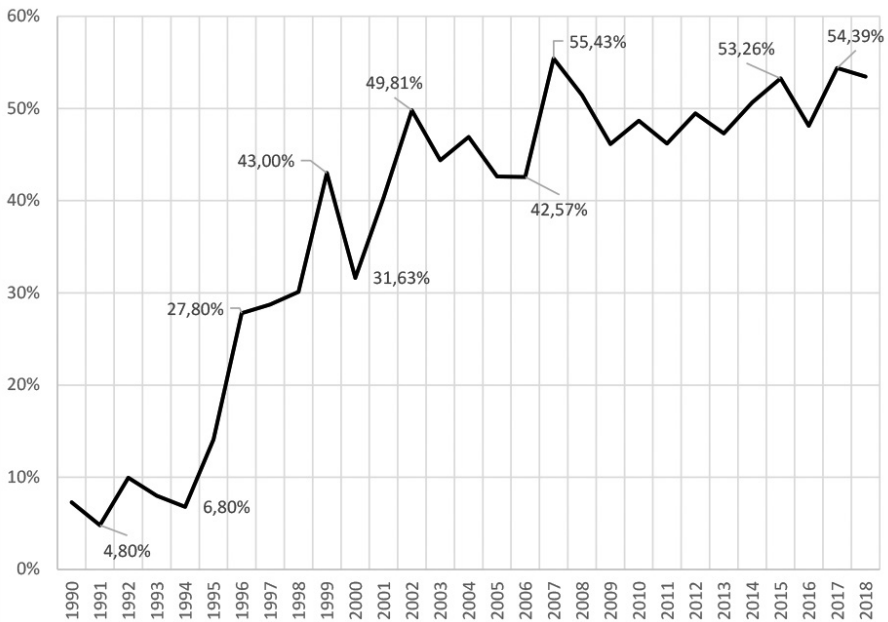
Des de l'inici del segle XXI, la facturació total a la DOQ Priorat s'ha multiplicat per quatre i ha arribat a la xifra de 35.641.106 € durant la campanya de 2017-2018. La tendència que segueix el gràfic 6 és molt similar a la que observem en el gràfic 5, però és remarcable el fet que els anys 2017 i 2018 s'observa una recessió en els nivells de litres de vi venuts, mentre que la facturació continua augmentant. La DOQ Priorat és la denominació d'origen que registra un preu mitjà més alt a Catalunya: 10,82 euros per litre (€/l), a molta distància del preu mitjà del vi al Penedès (7,26 €/l), la Conca de Barberà (6,12 €/l), el Pla de Bages (5,64 €/l) i l'Empordà (5,04 €/l), que són les altres denominacions d'origen de Catalunya amb el preu mitjà més alt.¹⁷

Un factor molt important de l'augment de les vendes, que s'han multiplicat per cinc en els darrers trenta anys, i de la revaloració del preu del vi de l'actual DOQ Priorat ha estat el mercat internacional. Les exportacions no tenien gens d'importància a principis de la dècada de 1990 (només 401 hl l'any 1994) i en l'actualitat tenen un pes superior al del mercat nacional: l'any 2017 s'assoleix el màxim històric de litres de vi exportats, amb la quantitat total de 19.030 hl, una xifra que significa gairebé cinquanta vegades el registre mínim assolit l'any 1994. En el gràfic 7 podem veure que a l'inici del període analitzat les exportacions no significaven ni un 5% de les vendes totals, mentre que avui dia sobrepassen el 50%. El canvi més

17. Ministeri d'Agricultura i Pesca, Alimentació i Medi Ambient (www.mapa.gob.es). Consulta: 15/5/2020.

brusc es produïa a mitjan anys 1990, ja que els anys 1994, 1995 i 1996 el pes de les exportacions en el total de vendes es va quadruplicar i va arribar gairebé al 30%. L'any 1999 ja s'havia superat el 40% i a partir del 2001 ja no va tornar a baixar d'aquest nivell, tot i que en la campanya de l'any 2000 hi va haver una gran reducció. L'any 2007, per primera vegada, les vendes en el mercat internacional van superar les vendes en el mercat espanyol i es van situar en un màxim històric, atès que el 55,43% de les vendes eren exportacions. No obstant això, amb l'arribada de la crisi econòmica internacional, el pes de les exportacions de vi de la DOQ Priorat patí una reducció i no tornà a superar el pes del mercat espanyol fins al 2014.

Gràfic 7
Evolució del pes de les exportacions de vi de la DOQ Priorat en el total de vendes (1990-2018)

Font: elaboració pròpia amb les dades del Ministeri d'Agricultura i Pesca, Alimentació i Medi Ambient (www.mapa.gob.es; consulta: 15/5/2020).

L'orientació exportadora s'observa també en els petits cellers familiars. Per exemple, en el cas de Porrera, el celler Família Nin Ortiz destina a l'exportació el 86% de les seves vendes, en les quals destaquen com a principals destinacions els Estats Units i Alemanya; el celler Joan Simó exporta el 70% de la seva producció,¹⁸ i el celler de Bernard Magrez,

18. Dades de facturació del tercer trimestre de 2019 facilitades per l'empresa Família Nin Ortiz i el web del celler Joan Simó. Consulta: 8/6/2020.

Domaines Magrez, comercialitza gairebé tota la producció a França, on aquest empresari té més d'una trentena de *châteaux*.

Al quadre 5 podem veure l'evolució de la compra de vi dels principals mercats internacionals en els quals opera la DOQ Priorat. Destaquen la Unió Europea, que el 2017 va rebre més del 42% del total de les exportacions, i els Estats Units, amb el 21%. A part dels països que ja tenien un pes considerable en les exportacions de la DOQ Priorat a principis del segle XXI, recentment han començat a despuntar com a nous mercats internacionals els països escandinaus, el Canadà, la Xina i Rússia, que han passat de gairebé no tenir importacions a l'inici de la dècada dels anys 2000 a convertir-se en alguns dels destins més importants del vi de la DOQ Priorat.

Quadre 5
Evolució del volum de vi exportat als principals mercats
d'exportació de la DOQ Priorat, 2001-2017 (en hl)

	Unió Europea	Alemanya	Regne Unit	Països escandinaus	Suïssa	Rússia	Estats Units	Canadà	Xina
2001	1.547	615	174	252	647	2	610	28	1
2004	1.621	424	229	305	1.081	18	1.989	77	0
2007	3.732	1.845	421	369	1.068	25	2.144	157	25
2010	5.244	1.075	337	1.560	1.577	42	1.698	473	88
2012	8.088	2.843	943	2.102	2.738	129	3.105	491	262
2015	7.923	2.095	1.192	2.063	2.239	212	3.846	574	499
2017	8.510	2.129	1.562	2.296	2.883	325	4.231	559	664

Font: elaboració pròpia amb les dades del Ministeri d'Agricultura i Pesca, Alimentació i Medi Ambient (www.mapa.gob.es; consulta: 15/5/2020).

Les importacions de vi del Priorat en aquests països no ha fet més que augmentar en els últims vint anys. De fet, tots com a mínim han triplicat els litres de vi importats. Destaca el mercat dels Estats Units, que, tot i mantenir-se des de començaments del segle XXI com una de les destinacions més importants, juntament amb la Unió Europea, avui dia importa més de sis vegades el que importava el 2001. El Regne Unit és el país en el qual les importacions de vi de la DOQ Priorat han crescut més en els últims vint anys, ja que són actualment set-vegades més que el registre del 2001.

Aquest increment continuat de les exportacions podria frenar-se arran de tres problemes que s'estan vivint actualment en la comercialització del vi del Priorat. En primer lloc, la sortida del Regne Unit de la Unió Europea i el seu impacte en la relació comercial entre el Regne Unit i el mercat espanyol. En segon lloc, la imposició de nous aranzels per part dels Estats Units als vins de la Unió Europea, com ja va passar l'any 2019. Per acabar, l'impacte de la covid-19 en el sector de l'hostaleria, amb un gran nombre de clients d'aquest

sector tancats i les dificultats d'exportar el vi arreu del món. Cal tenir en compte que el sector de la restauració constitueix un dels que més pes tenen en les vendes dels cellers del Priorat.

El desenvolupament de l'enoturisme

L'èxit de la marca Priorat ha donat a la comarca unes oportunitats que anteriorment no tenia: per exemple, ha augmentat de manera considerable el pes del turisme rural, especialment entre els amants de l'enoturisme. Si al segle xx el pes de la marca requeria exclusivament en l'ampolla, actualment la marca és una suma de factors, en la qual el terror (el paisatge, l'hàbitat, la història, la sostenibilitat) exerceix un paper determinant (Figueras-Torruella 2020). La revolució vitivinícola del Priorat ha maximitzat la connexió entre el producte i el territori, buscant un valor afegit en el component de lloc i potenciant el vi com a expressió del seu paisatge i la seva història.

En la comarca del Priorat, la revolució vitivinícola impulsada pels vins de la DOQ Priorat —de la qual s'han beneficiat els vins de la DO Montsant— ha anat paral·lela a la sensibilització ciutadana envers el paisatge i la seva preservació. La Plataforma per a la Defensa del Patrimoni Natural del Priorat, creada l'agost del 1999, que agrupava grups ecologistes, sindicats agrícoles, entitats cíviques i culturals i algun ajuntament del Priorat, es va posicionar decididament contra la instal·lació d'un parc eòlic a la serra de Montsant i va aconseguir aturar aquell projecte. Aquesta mobilització ciutadana ha anat donant lloc a un discurs proactiu més ambiciós que va culminar amb la presentació de la candidatura del paisatge Priorat-Montsant-Siurana per ser inclòs en la Llista del Patrimoni Mundial de la UNESCO (Guinjoan Cesena 2017: 145-148). Aquest projecte té com a objectiu, paral·lelament al reconeixement per part de la UNESCO,¹⁹ que la comarca continuï assumint col·lectivament un compromís ètic i proactiu a favor de la protecció, la millora i la valoració dels paisatges del Priorat, cosa que inclou els diferents productes agroalimentaris que es produeixen a la comarca i el valor natural de la serra de Montsant (amb la creació del Parc Natural el 2002).

Segons les dades del Consell Comarcal del Priorat, l'evolució de la demanda turística a la comarca la consolida com a destinació turística no només per a Catalunya i Espanya, sinó també en el marc internacional, cosa que reforça la marca Priorat i la seva imatge. El 59% dels visitants de la comarca del Priorat provenen de Catalunya, el 26% de la resta d'Espanya, un 13% de la resta de països europeus i un 2% de la resta del món. Les motivacions dels turistes per visitar la comarca van lligades a la importància del vi: un 49% dels turistes venen atrets per comprar vi o per fer alguna visita a algun celler, un 8% per practicar sen-

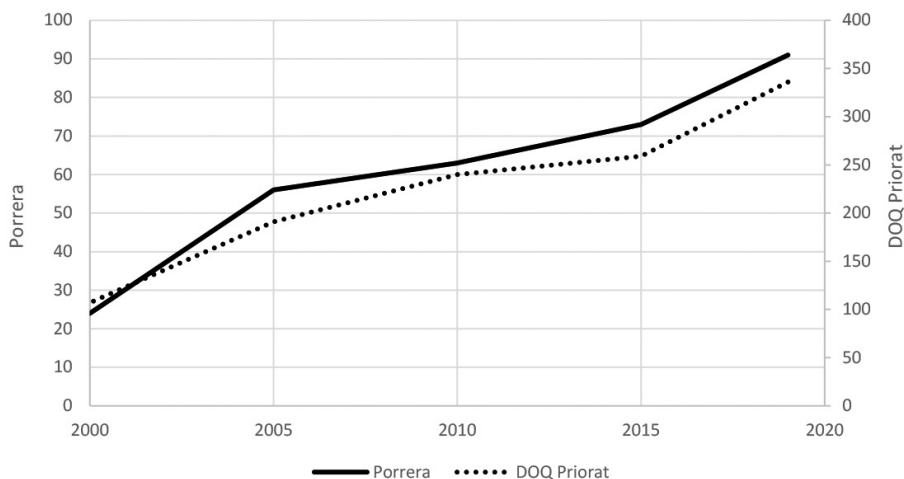
19. Candidatura Priorat-Montsant-Siurana: www.candidaturapriorat.org (consulta: 9/6/2020). L'any 2019 el Govern espanyol, d'acord amb la Generalitat de Catalunya i els impulsors locals, va optar per retirar la candidatura, però només d'una manera estratègica, amb la idea de presentar-la més endavant (<https://prioritat.org/retirada-estrategica-i-no-definitiva-de-la-candidatura-priorat-montsant-siurana-a-patrimoni-mundial-de-la-unesco/>).

derisme, un 7% per la gastronomia de la zona, un 7% per visitar la capital de la comarca, un 7% pel paisatge, un 6% per gaudir d'establiments locals, un 5% per visitar museus i monuments, i la resta per altres motius.²⁰

L'enoturisme és una manera de conèixer el territori a través dels seus vins i ofereix als cellers l'oportunitat de presentar els seus productes directament als clients, és a dir, de combinar l'activitat vinícola amb la turística. Al Priorat, l'enoturisme té un impacte molt positiu, ja que per una banda incrementa el turisme rural, dotant la comarca de més opcions interessants per al turista, i per l'altra ofereix alternatives de negoci i obre nous canals de venda directa al consumidor, amb uns marges de benefici superiors. A més, l'experiència de fer degustacions de vi als cellers, de visitar les instal·lacions i de passejar per les vinyes reforça la marca Priorat i serveix per fidelitzar els visitants a través del tracte directe amb el celler.

Al Priorat l'enoturisme comença a tenir un valor força important, tot i que encara es troba en un procés d'enriquiment a través de l'aportació de noves idees per part dels cellers. Segons el Consell Comarcal, a Porrera l'any 2015 es podien visitar sis cellers (trenta-un en la totalitat de la DOQ Priorat).²¹ L'evolució del sector està sent tan ràpida que per als cellers és imprescindible obrir aquest nou canal de venda. Segons les dades de les diferents xarxes socials, almenys disset dels vint-i-tres cellers que hi ha a Porrera (74%) con-

Gràfic 8
Evolució del nombre de places d'allotjament turístic a Porrera i a la DOQ Priorat (2000-2019)

Font: elaboració pròpia amb dades de l'Idescat.

20. Consell Comarcal del Priorat: www.priorat.cat (consulta: 28/5/2020).

21. Consell Comarcal del Priorat: www.priorat.cat (consulta: 28/5/2020).

cedeixen visites a les seves instal·lacions o vinyes. Aquest desenvolupament de l'enoturisme ha fet incrementar molt ràpidament l'oferta d'allotjament turístic en els darrers vint anys. Tal com podem observar en el gràfic 8, aquesta evolució és molt similar a Porrera i al conjunt de la DOQ Priorat. En el cas de Porrera, actualment hi ha set allotjaments rurals i dos habitatges d'ús turístic,²² mentre que abans de la revolució vitivinícola no n'hi havia cap.²³

Conclusions

Abans del 1990 la comarca del Priorat estava en franca decadència i sense perspectives de futur. En la darrera dècada del segle xx es produí un canvi bruscat en l'economia de la comarca gràcies a un bon posicionament en el mercat dels vins. Aquest fet capgirà la dinàmica econòmica del Priorat, que a través de la comercialització de vins va treure profit de l'explotació de la vinya, una activitat que durant molts anys no havia donat un benefici econòmic significatiu. Actualment les inversions en la terra són rendibles, l'èxit obtingut amb les noves tècniques de vinificació utilitzades ha fet que la gent del Priorat comenci a veure en les seves terres una oportunitat de negoci i les inversions en el sector vitivinícola van augmentant.

En aquest article hem pogut veure que el municipi de Porrera és un exemple paradigmàtic de la revolució vitivinícola del Priorat. Quan hem analitzat l'evolució de la població, hem vist que, tot i que la tendència de l'evolució de Porrera i del Priorat era gairebé idèntica, Porrera és molt més sensible a la situació en què es trobi el sector vinícola. Analitzant la producció, hem pogut comprovar que Porrera és el municipi de la DOQ Priorat que produeix més litres de vi. En l'evolució del conreu de la vinya hem observat que a partir del 1990 tornava a repuntar el nombre d'hectàrees plantades, que es duplicaren quinze anys més tard a la zona de la DOQ Priorat i es triplicaren a Porrera. Respecte al nombre de cellers, s'ha produït també un gran increment gràcies a la creació de nous cellers familiars, així com a l'arribada de grans inversors que aposten per la DOQ Priorat a l'hora d'implantar el seu celler. Porrera destaca de nou, amb vint-i-tres cellers l'any 2020. Finalment, examinant les vendes hem comprovat que el pes de les exportacions en el total de vendes és cada vegada més gran, i els casos que hem pogut observar de Porrera també ens ho reflecteixen de manera clara. En general, en els moments de crisi vitivinícola, la caiguda de Porrera ha estat més profunda que al conjunt de la comarca; de la mateixa manera, en els períodes d'auge de la indústria vinícola, la resurrecció de Porrera també ha estat més pronunciada.

Des del 1990 la tendència en totes les variables estudiades ens indica que el Priorat no ha deixat de créixer. És cert que darrerament no ho ha fet a un ritme tan fort com en els primers anys del segle XXI, però tenint en compte que el context que es vivia abans del 1990 era de decadència total, és comprensible que l'economia del Priorat creixés amb més força en els anys més pròxims al canvi de paradigma. Tot i el moment d'esplendor que està vi-

22. Ajuntament de Porrera: www.porrera.org (consulta: 30/5/2020).

23. Idescat: www.idescat.cat (consulta: 30/5/2020).

vint, el món del vi al Priorat encara es troba molt lluny del nivell productiu del segle XIX, cosa que permet pensar que el sector encara té un marge per continuar expandint-se.

L'èxit del Priorat no es podria explicar sense l'aparició de qualsevol dels factors que s'han anat desgranant, començant pels petits viticultors, que durant gairebé un segle han sobreviscut fent vi en unes terres en les quals pocs volien treballar i venent el vi a un preu que no era gaire digne en comparació amb l'esforç que representava el treball a les vinyes. Gràcies al seu treball, avui podem gaudir del vi procedent d'uniques vinyes centenàries i d'uniques tècniques que es continuen utilitzant en l'elaboració del vi del Priorat. Les cooperatives que es van començar a crear a les primeres dècades del segle XX també van ser essencials per retenir els petits viticultors i sostenir l'economia de la comarca. Aquest èxit tampoc no s'explicaria sense els primers emprenedors que van apostar pels vins de la comarca, van polir-ne els defectes a través de noves tècniques més acurades, van catapultar-los cap al mercat internacional i van aconseguir que el vi del Priorat esdevingués una marca i que el seu preu es revalorés extraordinàriament. L'arribada d'inversors també ha contribuït a la difusió nacional i internacional dels vins del Priorat.

Porrera és avui un poble conegut pels seus vins. Quan l'any 1995 el cantant Lluís Llach va editar el seu àlbum *Porrera Món* i decidí elaborar-hi els seus vins, la revolució vitivinícolica del Priorat ja estava en marxa. Molts turistes visiten Porrera i acaben coneixent els vins que s'hi elaboren, contribuint d'aquesta manera a la seva difusió. Paz Rico (2008) es pregunta quin és el secret del vi del Priorat: el terror, la història o la seva gent? En aquest treball hem vist que és difícil atribuir-ho a un sol factor: l'èxit obtingut pel Priorat és una barreja (el que en la producció de vi se'n diu el cupatge) d'història, de terra i de la il·lusió i l'esforç de la seva gent.

Referències bibliogràfiques

- ALBERICH TERRADELLAS, J. (2009). *Anàlisi dels canvis de l'estructura del paisatge entre 1998 i 2006 al municipi de Porrera (Priorat, Tarragona) com a conseqüència de les noves plantacions de vinya aterassada* (Treball final de grau). Lleida: Universitat de Lleida.
- ASENS, J. (1981). *Guia del Priorat*. Tarragona: Edicions de la Llibreria de la Rambla.
- AUDÍ, P. (2010). *Cooperativistes, anarquistes i capellans al Priorat (1910-1923)*. Torroja del Priorat: Centre Cultural i Recreatiu La Unió / Arxiu Comarcal del Priorat.
- BOVÉ SANS, M. A. (2015). «La revolució vitivinícolica del Priorat com a cas d'èxit d'innovació en indústries tradicionals». Dins J. COLOMÉ, J. PLANAS i F. VALLS-JUNYENT (eds.). *Vinyes, vins i cooperativisme vitivinícolica a Catalunya*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 547-584.
- CIURANA, J. (1980). *Els vins de Catalunya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de la Presidència, Servei Central de Publicacions de la Generalitat de Catalunya.
- FERNÁNDEZ, E.; PINILLA, V. (2014). «Historia económica del vino en España (1850-2000)». Dins R. COMPÉS LÓPEZ i J. S. CASTILLO VALERO (eds.). *La economía del vino en España y el mundo*. Almería: Cajamar, p. 67-98.

- FIGUERAS, A.; CALVO, J. (2003). *El Priorat, la vinya i el vi*. 2a ed. Reus: Carrutxa / Centre de Promoció de la Cultura Popular i Tradicional Catalana.
- FIGUERAS-TORRUELLA, A. (2020). «Els espais del vi: reflexions al voltant del Priorat», *Quaderns Agraris*, núm. 48, p. 75-89.
- FORTUÑO, F. (2017). «El cooperativismo vitivinícola de segundo grado durante el Franquismo: La Agrupación de Cooperativas Vitivinícolas del Priorat. Intentos de modernización subordinados a la lógica dictatorial». VI Encuentro Internacional de Jóvenes Investigadores en Historia Contemporánea, Zaragoza, 6-8.9.2017 (inèdit).
- GARRIDO, S. (2019). «Cooperatives, opportunism and quality product: Why the early Spanish cooperative wineries produced ordinary wine», *Business History*. DOI:10.1080/00076791.2019.1685504.
- GAVALDÀ, A. (2012). *El sindicalisme al Priorat: de l'eufòria al destorb (1939-1944)*. Lleida: Pagès.
- GUINJOAN CESENA, E. (2017). *Perseguint les claus de l'èxit. Una anàlisi comparativa de tres experiències de desenvolupament rural: el Priorat, el Lluçanès i la Conca de Tremp* (Tesi doctoral). Cerdanyola del Vallès: Universitat Autònoma de Barcelona.
- HERAS, P. A.; CARLOS MAS, C. (1994). *Viticultura i filloxera a l'últim terç del segle XIX. El cas de les comarques de Tarragona*. Tarragona: Virgili.
- IGLÉSIES, Josep (1968). *La crisi agrària de 1879-1900: La filloxera a Catalunya*. Barcelona: Edicions 62.
- IGLÉSIES, Josep (1975). *Les minves dels cultius i de la població de la comarca del Priorat*. Barcelona: Salvador Vives Casajuana.
- LÓPEZ ESTEVE, M. (2012). *Els fets d'octubre de 1934: més enllà de l'acció governamental* (Tesi doctoral). Barcelona: Universitat Pompeu Fabra.
- MARGALEF, J. (2001). «El Priorat: d'una crisi productiva a una expansió vitivinícola». Dins *Situació Catalunya*. Bilbao: Servicio de Estudios del BBVA, p. 28-38.
- MARGALEF, J. et al. (1981). *El Priorat: Anàlisi econòmica i possibilitats de desenvolupament*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- MARGALEF, J.; TÀSIAS, J. (1985). *El Priorat: Anàlisi d'una crisi productiva*. Barcelona: Caixa d'Estalvis de Catalunya.
- MEDINA-ALBALADEJO, F. (2015). «El desenvolupament dels cellers cooperatius a Catalunya durant la segona meitat del segle XX». Dins J. COLOMÉ, J. PLANAS i F. VALLS JUNYENT (eds.). *Vinyes, vins i cooperativisme vitivinícola a Catalunya*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 517-546.
- MEDINA-ALBALADEJO, F.; PLANAS, J. (2020). «Las bodegas cooperativas y la comercialización del vino en España durante el siglo XX», *Investigaciones de Historia Económica*, núm. 16/1, p. 23-34.
- MILAN NEBOT, X. (2019). «Dos models d'economies perifèriques antagònics des de la perspectiva de la justícia ambiental: La Ribera d'Ebre i El Priorat», *Revista Catalana de Dret Ambiental*, vol. x, núm. 2, p. 1-41.
- MOLLEVÍ, G. (2004). «Desarrollo de algunas comarcas de Cataluña gracias al potencial endógeno en el sector vitivinícola», *Boletín de la A.G.E.*, núm. 38, p. 261-271.

- NADAL ROQUET-JALMAR, Montse (2002). *Els vins del Priorat*. Valls: Cossetània.
- PAZ RICO, A. (2008). *El secret del vi del Priorat: el terrer, la història o la seva gent?* Tarragona: Publicacions URV.
- PERPIÑÀ GRAU, Romà (1982) (1a ed.: 1932). *La crisi del Priorat*. Reus: Centre de Lectura de Reus.
- PLANAS, J. (2016). «The emergence of winemaking cooperatives in Catalonia», *Business History*, vol. 58, núm. 2, p. 264-282.
- PLANAS, J. (2020). «La Unión de Rabassaires y las respuestas de los viticultores catalanes frente a la crisis vinícola de comienzos del siglo XX», *Hispania*, vol. LXXX, núm. 264, p. 201-229.
- PUJOL, J. (1984). «Les crisis de malvenda del sector vitivinícola català entre el 1892 i el 1935», *Recerques*, núm. 15, p. 57-78.
- SANTOS CABRÉ, A. (2018). *Las bodegas cooperativas y la evolución vinícola en el Priorat: del vino a granel al vino de calidad* (Treball final de màster). Barcelona: Universitat de Barcelona.
- SAUMELL, A. (2002). *Viticultura i associacionisme a Catalunya: Els cellers cooperatius del Penedès (1900-1936)*. Tarragona: Diputació Provincial de Tarragona.